

Qui ha de traduir Amanda Gorman?

La poesia encara pot canviar el món. O, com a mínim, sacsejar-lo amb contundència, com ha passat aquesta setmana després que Víctor Obiols expliqués que la seva traducció catalana de *The hill we climb*, d'Amanda Gorman –que acabava de lliurar a Univers, segell d'Enciclopèdia Catalana–, havia sigut vetada per Writers House, l'agència nord-americana de l'autora: “Consideraven que, tot i el meu currículum, el meu perfil no s'hi ajustava”. La persona que busquen els representants és “una dona amb un perfil d'activista i, si pot ser, afrodescendent”.

Aquestes declaracions han obert diversos debats al voltant dels fets tres setmanes abans que el poema, de 723 paraules, arribi a les llibreries (als Estats Units, la primera edició serà d'1,5 milions d'exemplars, i de moment es publicarà en 17 llengües més). Qui està legitimat per traduir el poema d'Amanda Gorman? Com treballa una editorial a l'hora d'assignar traduccions? Fins a quin punt una agència pot incidir en la tria dels traductors? Cal aplicar la discriminació positiva, a l'hora d'assignar qui versiona un autor en una altra llengua?

Un gest polític L'opció de donar una oportunitat a les minories

“Tota aquesta polèmica no té a veure amb la traducció però l'afecta plenament”, explica Dolors Udina, Premi Nacional de traducció el 2019. Udina ha traduït més de 200 obres al català, entre les quals hi ha les de J.M. Coetzee i Ralph Ellison. “Entenc que es vulgui donar veu a les persones afroamericanes i que es vulgui donar una oportunitat a les minories, perquè a vegades les majories tendeixen a mirar-se per sobre l'espatlla les minories. Són reivindicacions que tenen sentit i que ens haurien de fer pensar, perquè com a catalans també som part d'una minoria”, afegeix. Nascuda a Los Angeles el 1998, Amanda Gorman és poeta i activista: tematitza l'opressió, la marginació i el racisme a la societat nord-americana des d'una mirada feminista. El seu primer recull de poesia, *The one for whom food is not enough*, va aparèixer el 2015, quan tenia 17 anys.

L'escriptora, comunicadora i activista Desirée Bela-Lobedde, que

Els agents de la poeta nord-americana demanen “una dona amb un perfil d'activista i, si pot ser, afrodescendent”. ¿És una exigència absurda? ¿Un traductor s'ha d'assemblar a l'autor? ¿Es pot vetar un traductor per motiu de raça o sexe? ¿S'ha de defensar la discriminació positiva?

◆◆◆◆◆ Jordi Nopca / Sílvia Marimon

acaba de publicar *Minorías* (Ediciones B), explica que el fet de demanar que “la persona que tradueix el poema de Gorman fos afrodescendent és un gest molt polític, l'establiment d'una quota en un sistema en què les quotes no funcionen”. Bela-Lobedde recorda una de les preguntes recurrents d'aquests dies: hi ha traductors afrodescendents al català? I la capgira: “No puc saber si n'hi ha perquè no sé tampoc quines oportunitats laborals tenen”. Afegeix que “des de fa un temps les polítiques de discriminació positiva amb les dones s'han aplicat” i que “ara hauria de passar el mateix també amb la raça o ètnia”. L'escriptora considera que la societat hauria d'anar normalitzant “la intenció d'afavorir un col·lectiu que històricament ha sigut discriminat”.

El racisme estructural Perpetuar les desigualtats de la nostra societat

Arnau Pons, traductor, poeta i assagista, admet entendre “l'enuig de Víctor Obiols, perquè estava treballant en el text i ell no en té ni un bri, de racista”. Per a ell, la qüestió és més de caràcter general: “El problema el tenim en aquest país, on ens costa posar-nos en la pell de l'altre. Als Estats Units hi ha molt de racisme contra els afroamericans. No és tan sols el record de la violència en temps d'esclavitud; aquesta violència encara és present

als carrers, hi ha un racisme estructural. Gorman és una dona jove que dona veu a un col·lectiu i s'hauria de tenir la suficient sensibilitat per entendre el que representa i simbolitza i el fet que vulgui donar veu a altres dones traductores. No crec que es tracti ni de cacera de bruixes ni de vetos, sinó d'empatitzar amb una minoria. Entenc que els seus agents busquin dones pròximes a la seva lluita i que hi ha d'haver una paritat. Si al final la majoria dels que tradueixen Gorman a Europa són homes blancs de mitjana edat diria que tenim un problema”. Laura Huerga, editora de Raig Verd, entona el *mea culpa*: “No ens ha de fer por dir-ho: els nostres catàlegs editorials són racistes i perpetuen les desigualtats de la societat”.

A Ignasi Moreta, editor de Fragmenta, sí que li sembla adequat parlar de veto i censura en un cas com el de la traducció de Víctor Obiols. “Als traductors se'ls ha de triar per la seva competència –diu–. Qualsevol criteri que no sigui estrictament literari, fins i tot la discriminació positiva, és pervertir-ho tot”. Moreta creu que és normal que el tema generi controvèrsia: “Alguns ens rebel·lem contra les exigències extraliteràries; d'altres, des d'un progressisme que em sembla mal entès, es creuen amb tot el dret del món de posar sobre la taula aquestes condicions”.

a
llegim

44-45

- Entrevista a la novel·lista Muriel Barbery
- Josep Maria Esquirol torna amb l'assaig 'Humà, més humà'

46-47

- 'Tres', de Dror Mishani, el 'thriller' del moment
- Vicenç Pagès Jordà reflexiona sobre la literatura amb missatge

Un cas singular
Com es negocia amb les agències i representants d'autors?

El cas de la traducció de *The hill we climb* no és el més habitual a l'hora de negociar amb agències i representants d'autors. Obiols treballava en la seva versió, que va titular *El turó que enfilem*, "des de feia tres setmanes", explica, perquè "l'editorial ho volia publicar abans de Sant Jordi". El fet de no ser acceptat per l'agència que representa l'autora no impedirà que el traductor cobri per la seva feina. Univers té previst encarregar una nova traducció i llançar el llibre en edició bilingüe i amb un prefaci d'Oprah Winfrey el 8 d'abril, igual que l'edició castellana, a càrrec de Lumen.

"Hi ha autors i agències que et demanen aprovar el traductor abans de signar -explica Laura Baena, d'Edicions de 1984-. Envies el currículum de la teva proposta i et diuen sí o no. En general, el que busquen és la trajectòria de qui farà la traducció, no altres qüestions, com ara si és home o dona". Des d'Edicions de 1984 no han tingut cap problema perquè Núria Artigas tradueixi el sud-africà Trevor Noah o la nord-americana Avni

Doshi o perquè Esther Tallada versioni en català William Faulkner. "El més important és triar la persona òptima per fer aquella feina, que se senti còmoda amb els registres -afegeix-. Un cas com el de Gorman, portat a l'extrem, pot portar a

pensar que si no comparteixes unes característiques molt concretes amb l'autor que tradueixes no hi estaries autoritzat". Jordi Martín Lloret, traductor i editor de Més Llibres i Animallibres, recorda que, tot i que "autors i agents poden posar les condicions que vulguin", una traducció és "un dels exercicis més bèsties d'empatia que hi ha", perquè "no només transmetes un missatge, sinó també una manera de pensar, t'has de posar en la pell de l'altre". "Dir que només pots traduir persones amb un perfil semblant al teu és una falta de respecte per a la professió", opina. Martín Lloret recorda que entre les seves traduccions hi ha la d'*Allò que vaig estimar*, de Siri Hustvedt, una novel·la escrita per una dona narrada des del punt de vista d'un home.

El poder de les xarxes
Ha arribat l'hora de començar a replantejar certes inèrcies?

La traducció de Lumen la signarà Nuria Barrios. Nascuda a Madrid el 1962, no és activista ni afrodescendent. En un article a *El País* recordava el precedent neerlandès. A finals de febrer, Marieke Lucas Rijneveld va anunciar que traduiria el poema. La mateixa Gorman va aplaudir la iniciativa, però alhora va motivar un article de la periodista i activista Janice Deul a *De Volkskrant* en què trobava "incomprensible" l'elecció: "S'hauria d'haver triat una artista de *spoken word*, jove i orgullosament negra". Rijneveld va declinar traduir el llibre i fins i tot ha escrit un poema de suport a Gorman. Barrios, en canvi, alertava del que implica aquesta retirada: "Deul s'havia investit del nou i temible poder de les xarxes socials. Ella era el rostre visible d'aquell corifeu anònim que, sota la bandera del *dret moral*, consolida la seva supremacia cada dia que passa". I encara va més enllà: "És la victòria del discurs identitari per damunt de la llibertat creadora, del

EL TURÓ QUE ENFILEM
AMANDA GORMAN
UNIVERS / LUMEN
(ARRIBA)
LLIBRERIES
EL 8 D'ABRIL

que ens ve donat per damunt de la imaginació". La poeta, traductora i periodista Míriam Cano considera que el debat de la traducció catalana "és interessant perquè és una oportunitat per repensar com traduïm i certes inèrcies, com es trien els traductors i per què es trien". Centrant-se en el cas de Gorman, afegeix: "Amb aquestes condicions, visibilitza i dona una oportunitat a dones que potser no haurien sigut la primera opció dels editors, dones que potser no tindrien cap oportunitat". En aquesta línia, la poeta i traductora Laia Martínez i López recorda que Patti Smith va demanar, per a la traducció al català d'*Auguris d'innocència*, "algú relacionat amb la música", requisit que ella compleix perquè és la meitat del duet de música electrònica Jansky.

"La poesia de Gorman és molt política i oral i, per tant, ella es planteja com es defensarà el seu text en altres llengües -continua-. És coherent que pensi que una dona activista i d'un col·lectiu discriminat podrà fer millor de portaveu de la seva poesia. El seu és un poema pamfletari que si no es declama no té gaire sentit". La traductora i narradora Carlota Gurt recorda que "el que és privat és polític": per "una qüestió de justícia històrica" li sembla "lícit" que algú com Gorman vulgui que la tradueixi una dona i activista. Ara bé, també recorda que "la majoria de textos són traduïbles per tothom" i que "el poema en si, *The hill we climb*, no és particularment especial per exigir tot això".

Desiré Bela-Lobedde adverteix de la virulència d'alguns comentaris d'aquests dies en relació a Gorman. "Es passa de qüestions concretes a comentaris racistes. Això és el que em sembla preocupant -diu-. Aquests debats s'aniran reobrint a mesura que persones afrodescendents arribin a llocs de rellevància. Es tracta de poder-los abordar de manera raonada, sense obrir la porta al racisme". ♦♦

LA POETA QUE SOMIA SER PRESIDENTA

"El més divertit de ser un National Poet Laureate és que gairebé ningú sap que existeix: sovint em sento com un unicorn", confessava al *New York Times* Amanda Gorman el 2017 quan va rebre el premi. Aleshores només tenia 19 anys i les idees força clares. Un dels seus objectius era presentar-se com a presidenta dels Estats Units el 2036 i liderava One Pen One Page, una plataforma que volia ajudar els narradors a canviar el món, i She the People, que perseguia empoderar les adolescents.

Quatre anys després, lluny de ser invisible, ha esdevingut un símbol conegut arreu del món, sobretot després de convertir-se en la poeta més jove que participava en la investidura d'un president. Ho va fer amb el poema *The hill we climb*, amb gest eloqüent i segur, i amb una ciutadania expectant després de quatre anys de Donald Trump i de reiterats episodis de violència contra els afroamericans. Davant de Joe Biden, Gorman va declamar versos que parlaven d'injustícia social i reivindicaven el somni d'una noia negra de ser presidenta. Poc temps després, tornava a estar en boca de tothom al ser la prime-

ra poeta que participava en la inauguració de la Super Bowl.

En molts aspectes, Gorman encarna part del Somni Americà. La va pujar sola la seva mare, una mestra d'escola que li va transmetre l'amor per la lectura, a Watts, un barri de Los Angeles on només una minoria arriba a la universitat. Gorman, que ha reconegut en algunes entrevistes que té certes dificultats de parla, va poder estudiar sociologia a Harvard. La poeta que va escollir Biden no sorgeix del no-res. El 2017 va inaugurar la temporada literària de la Biblioteca del Congrés dels Estats Units i, des del 2018, a la Biblioteca i Museu Morgan s'exhibeix el seu poema *In this place (an American lyric)* al costat d'Elizabeth Bishop i Carson McCullers. Ha estat elogiada per Hillary Clinton, i una altra primera dama, Michelle Obama, l'ha entrevistat per a la *Time*. Al marge de l'activisme o la poesia, també s'ha acabat convertint en una icona de la moda. Després que llegís *The hill we climb*, es van disparar les recerques d'abricos grocs i diademes vermelles a les xarxes. Gorman no és un unicorn, és tot un fenomen que va més enllà de la literatura.

AMANDA GORMAN
DURANT LA
INVESTIDURA
DE JOE BIDEN.
EL DIA 20 DE GENER.
REUTERS